

Berijpte viltroos, omgeving Bergen, Noord-Holland

Inheemse bomen en struiken

Over klimaatverandering en beplantingskeuze

Tekst en foto's: Bert Maes

Dat het klimaat aan het veranderen is valt niet te ontkennen. Na 1850 is een periode van geleidelijke opwarming begonnen, na circa 1980 is er een versnelling ontstaan. Wat gaat dat doen met onze wilde, autochtone bomen en struiken?

Nog even een definitie: inheems zijn de bomen en struiken die in Nederland van nature voorkomen, maar ook buiten ons land een verspreidingsgebied kennen. Zo ligt de natuurlijke areaalgrens van de inheemse zomereik in Zuid-Scandinavië. In het oosten loopt de grens tot in de Oeral en West Azië en zuidwaarts tot in Zuid-Europa. Autochtone bomen en struiken hebben zich na de laatste IJstijd op natuurlijke wijze in ons land gevestigd. Ze kunnen ook aangeplant zijn, maar dan met autochtoon plantgoed, het plantgoed komt dan uit de regio. De in ons land wilde of autochtone populatie zomereiken komen in een kleiner gebied voor,

maar houden uiteraard niet op bij de landsgrenzen. Met DNA-onderzoek aan zomer- en wintereiken in heel Europa is vastgesteld dat na de laatste IJstijd twee migratiestromen op gang zijn gekomen vanaf ca. 12.000 jaar geleden, vanuit Spanje en vanuit Italië. De Spaanse lijn loopt in West-Nederland tot ongeveer het oosten van de Veluwe, de Italiaanse lijn vanaf het oosten van de Veluwe tot in Limburg, de Achterhoek, Twente en Drenthe. Voor bijvoorbeeld beuk, es en haagbeuk ligt de periode van migratie en herkomst weer anders.

Klimaatsschommelingen

Afgaande op de klimaatsschomme-

Groep van hoog uitgegroeide wintereiken in het Elspeterbos (Veluwe). Deze eiken stammen uit de migratielijn vanuit Spanje na de IJstijd.

lingen in de afgelopen 12.000 jaar hebben de verschillende boom- en struiksoorten heel wat meegemaakt. Na het Atlanticum, zo'n 9000 jaar geleden, zijn er waarschijnlijk geen soorten uitgestorven in Nederland, wel zijn er soorten van nature bijgekomen, zoals beuk, haagbeuk en de gewone esdoorn. Van sommige soorten zijn de populaties kleiner geworden ten gevolge van de uitbreiding van boerenland, steden en dorpen, wegeaanleg en vermindering van bossen, houtwallen en heggen.

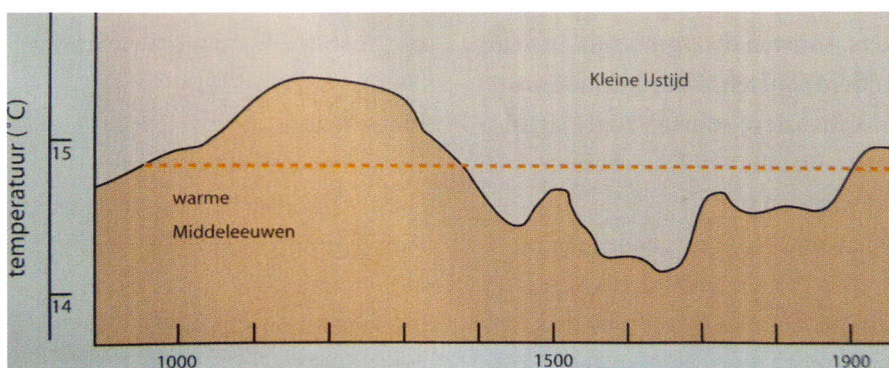
In de afgelopen duizend jaar, waarin we iets meer weten over de klimaat-

schommelingen zien we een periode van hoge temperaturen tussen 11e en de 15e eeuw (de zogenaamde Warme Middeleeuwen) en een koude periode tussen de 15e en de 19e eeuw (de zogenaamde Kleine IJstijd). In die laatste koude periode lag de temperatuur gemiddeld zo'n 1 à 2° C lager. Afgezien van kleine verschuivingen hebben de meeste inheemse boom- en struiksoorten in ons land zich steeds kunnen aanpassen en overleven. Kennelijk kunnen ze tegen een stootje. Bij de recente klimaatveranderingen wordt geschat dat de temperatuur weer zo'n 1 à 2° C warmer zal

worden. Belangrijk is dat onze inheemse houtige flora, waarvan autochtone populaties bestaan, deel blijft uitmaken van een breed genetisch spectrum bij die opwarming.

Klimaatbestendige begroeiing

Het leveren van een bijdrage aan het realiseren van een klimaatbestendige begroeiing is een belangrijk doel. Hierin kan de unieke genetische kwaliteit van de wilde populaties van bomen en struiken een belangrijke rol spelen. Naast het feit dat deze genetische bronnen zijn aangepast aan het grillige klimaat van de Lage Landen, bezitten ze, voor zover er nog sprake is van grote populaties, ook een veel grotere genetische variatie dan gangbaar plantgoed. Hierdoor zijn autochtone bomen en struiken over het algemeen wellicht veel beter bestand om veranderingen in klimaat, standplaats, ziekten en nog onbekende milieuproblemen in de toekomst op te vangen. Dat we toch de nodige vitaliteitsproblemen zien bij allerlei boom- en struiksoorten zoals de gladde iep, es en de zomereik, heeft vooral te maken met schimmels en insecten die door onze wereldwijde communicatie binnenkomen en waar door de bomen niet snel op gereageerd kan worden. De essentaksterfte is er een voorbeeld van. Maar anderzijds heeft de iepziekte weinig of geen invloed gehad op het voortbestaan van de gladde en ruwe iep. Tot dusver is er nog geen boom- of struiksoort uitgestorven door klimaatveranderingen. Alleen bij doorgaande temperatuurstijgingen boven de 2° C, kunnen er voor enkele soorten problemen ontstaan. Vooralsnog liggen met de

Temperatuurschommelingen in de afgelopen duizend jaar

Japanse hulst op de Veluwe, toekomstige invasieve soort?

Wollige sneeuwbal: inheems in de Eifel, vroeger in Zuid-Limburg

huidige klimaatvoorspellingen onze inheemse boomsoorten niet in de gevarezone. Ze kunnen tegen een stootje.

Verschuivingen

Vrijwel alle inheemse boomsoorten en grotere struiksoorten hebben een areaal dat tot ver zuidelijk in Europa uitstrekt, zoals beuk, es, eiken, esdoorns en lindes. De cultuurhistorisch waardevolle bomen en struiken van onze parken, lanen en landgoederen zijn goeddeels al eeuwenlang van zuidelijke herkomst, zoals plataan, witte paardenkastanje en tamme kastanje. Daar zijn eigenlijk weinig problemen mee te verwachten. Bomen die eventueel in de knel kunnen komen bij de opwarming van de aarde zijn de soorten die hier min of meer aan de zuidelijke grens van hun verspreidingsgebied zitten. Te denken valt aan de grove den, gewone vogelkers, noordse aalbes, laurierwilg en in mindere mate taxus, trosvlier, behaarde struweelroos, kale struweelroos en de berijpte viltroos. Gezien de aard van deze soorten is het echter ook voor deze soorten nauwelijks denkbaar dat ze door de te verwachten opwarming

in problemen zullen komen. Soorten die aan de noordgrens van hun areaal zitten zoals gele kornoelje, rossige wilg, wollige sneeuwbal, meelbes, rode kamperfoelie, wilde dwergmispel en kraagroos profiteren van de opwarming en breiden zich mogelijk uit. Toch zal vanwege de zeer versnipperde natuur in ons land natuurlijke migratie niet zonder meer mogelijk zijn.

Uitzaaiende soorten

Uitzaaiing vanuit aangeplante bomen en struiken uit tuinen, parken en bossen zal naar verwachting een veel grotere rol spelen. Te denken valt daarbij aan soorten als walnoot, gekweekte rozensoorten, Mahonia, Zweedse meelbes, Japanse hulst, Japanse lariks, douglas, lijsterbesspirea, Virginische vogelkers, soorten dwergmispels en vele andere soorten. Daar kunnen we ook invasieve soorten zoals Japanse hulst, walnoot en lijsterbesspirea bij verwachten.

Activiteiten om ons voor te bereiden op een onvermijdelijk veranderend klimaat lijken vooral succesvol bij verbetering en herstel van de groeiomstandigheden van

inheemse bomen en struiken. Met name bestrijding van de toenemende droogte, waar de ontwatering en snelle afvoer van regenwater debet aan is, zal daarbij een van de belangrijkste bijdragen zijn.

Bert Maes is ecooloog en specialist op het gebied van inheemse bomen en struiken.

Verkrijgbaarheid

Bomen en struiken van gecertificeerde autochtone herkomst zijn verkrijgbaar bij:
www.staatsbosbeheer.nl Zoek op zaden en plantmateriaal.
 Buro Heggen, www.heggen.nu
 De Keltenhof, www.dekeltenhof.nl
 De Heliant, www.deheliant.nl
 Vlaanderen: www.inbo.be, zoek op: bosbouwkundig-teeltmateriaal

Meer lezen:

Bomen en struiken van hier, Henny Ketelaar e.a., uitg. Stichting Heg & Landschap, 2014.
 Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen, Bert Maes (red.), uitg. Boom, 2013